

הספרייה הלאומית
The National Library of Israel
المكتبة الوطنية الإسرائيلية

בנייתה מחדש של הספרייה הלאומית: משמעות ורציונל **The Rebuilding of the National Library of Israel: Meaning and Rationale**

דוד שולמן וורדית טוקטלי
David Shulman and Vardit Tokatly

ייעוד מרכזי

הספרייה הלאומית, אשר נוסדה בשנת 1892, ונתונה בימים אלה בתהליך מקיף של התחדשות, היא מוסד ייחודי בין ספריות העולם הגדולות. היא המוסד העיקרי של זיכרון לאומי - לא רק של ישראל, אלא גם של העם היהודי, אשר נפוץ ברחבי תבל ואשר הזיכרון ההיסטורי שלו הוא בין העתיקים ביותר בתרבות האנושית.

על אוספי הספרייה הלאומית - הקיימים והעתידיים - לשקף ולגלם את מלוא היריעה התרבותית, הגיאוגרפית וההיסטורית האדירה הזאת. מטרת יסוד זו מחייבת איסוף ושימור של פרסומים בכל הפורמטים הקיימים וכן של כל החומרים האחרים אשר מתעדים את החיים ואת התרבות של ישראל ושל היהודים. לצד איסוף ושימור, הספרייה הלאומית שואפת להפוך לספינת הדגל של המדינה בכל הקשור לטכנולוגיית מידע עדכנית, ולהציע גישה חופשית לכל דורש לעולם הנרחב של משאבים, כלים ושירותים פיזיים ודיגיטליים - לא רק אלה המבוססים על אוספי הספרייה ועובדיה המיומנים, אלא גם המשאבים האינסופיים כמעט הנגישים באמצעות הסכמי שיתוף פעולה עם ספריות ומוסדות ידע ומורשת אחרים.

יתרה מזאת, הספרייה הלאומית מחויבת להפצה פעילה של ידע ולטיפוח של חברה משכילה, נאורה וסובלנית, באמצעות שלל פעילויות חינוך ותרבות. הספרייה שואפת לשרת קהלי משתמשים רחבים ומגוונים ככל האפשר, הן בישראל, המתאפיינת בחברה הטרוגנית מאוד, והן ברחבי העולם. על פי החוק, הספרייה הלאומית היא גם ספריית מחקר מרכזית במדעי הרוח, ובמיוחד בתחומי היהדות, ישראל, האסלאם והמזרח התיכון, והיא משמשת גם ספריית מחקר ראשית במדעי הרוח לאוניברסיטה העברית בירושלים. ככזו, הספרייה פותחת את שעריה הפיזיים והווירטואליים לכל משתמש פוטנציאלי, אקדמאי או לא-אקדמאי, למטרות מחקר או למטרות אחרות, ומעניקה למשתמשים הדרכה מקצועית בניווט בים המידע השופע והמבלבל של ימינו. במשכנה החדש, הנמצא כעת בתהליך תכנון, הספרייה תפעל במרחב מעורר השראה שיהיה בעת ובעונה אחת סביבת לימוד מיטבית, מקום מפגש לחוקרים, אינטלקטואלים ואמנים, ואתר של יצירה תרבותית תוססת המושתתת על אוצרות הספרייה.

מדוע אנו זקוקים לספרייה לאומית פיזית?

המהפכה הדיגיטלית, שעיצבה מחדש את עולם הקריאה והמחקר והנגישה מידע אינסופי כמעט לכל משתמשי המחשב, כלל וכלל אינה מיתרת את קיומה של ספרייה ממשית, המציעה לציבור מגוון משאבים, שירותים ופעילויות, במרחבים פיזיים מזמינים, מעוררי השראה ומצוידים היטב. ספריות לאומיות הפכו לאתרים חיוניים לצורך מתן גישה פתוחה לציבור למשאבים רבי-ערך, בפורמטים מסורתיים ודיגיטליים, שאינם נגישים באורח מקוון - לא כעת, לא בעתיד הנראה לעין, ובנוגע לסוגות ספרותיות וחומרים חשובים מסוימים - אולי אף לעולם לא. רק ספרייה מרכזית יכולה להציע כיום לקהל הרחב גישה חופשית למגוון העצום של חומר המוגן על ידי זכויות יוצרים, לרבות מאגרי מידע אלקטרוניים עיקריים שמחיריהם מרקיעי השחקים הם מעבר להישג ידי הציבור. כמו כן, כפי שכל חוקר יודע, מקורות מסוגים רבים, ובהם ביטויים חשובים של זיכרון תרבותי והיסטוריה, נותרים מחוץ לטווח של הרשת הדיגיטלית העולמית.

עבור חוקרים רציניים, קל וחומר משתמשים שאינם אקדמאים, הצמיחה הדיגיטלית של הרשת מגבירה במידה ניכרת את הצורך בהדרכה מקצועית. כל אחד זקוק לעזרה בחיפוש מקורות אמינים ורלוונטיים בתוך האוקיאנוס האינסופי של החומרים הקיימים. התהליך תלוי, במידה לא-מעטה, בהצלבה יצירתית בין מאגרי מידע וצמתים דיגיטליים אחרים. הצורך בהנחיה מקצועית כזו גדל ביחס ישיר למידת הגיוון והרוחב של קהל המשתמשים. וכך, תחום מקצועי חדש, שאותו נכנה כאן "ניהול ידע אלקטרוני", התגבש והפך לאחריות מרכזית של כל ספרייה מודרנית גדולה. מידענים מומחים, אשר הוכשרו לענות על צרכים מיוחדים של משתמשים בודדים וסקטורים שונים, ואשר להם יכולת שיפוט בדבר איכותם של מקורות מידע ומידת מהימנותם, ממלאים תפקיד מרכזי במתן השירותים בכל ספרייה מודרנית. כמו כן, אמנות הספרנות החדשה מחייבת יצירת שיתופי פעולה ברמה המוסדית בין ספריות מרכזיות ופיתוח הסדרים מעשיים שמטרתם הנגשת עוד ועוד חומרים. על מנת להגות, לכוון ולתחזק את שיתופי הפעולה הכלל-עולמיים הנחוצים למחקר העכשווי יש צורך בספרייה.

ספריות ממשיות, בניגוד לספריות וירטואליות, מציעות לבאים בשעריהן התנסויות ייחודיות שלא ניתן לחקות בעולם ההדמיה. אולמות הקריאה מספקים למשתמשים קרקע פורייה לאינטראקציה בין-תחומית מרתקת מבחינה אינטלקטואלית. זאת ועוד, אין להמעיט בערכו של המגע הפיזי והבלתי אמצעי עם הספרים, כתבי היד ויתר האוצרות הנדירים ואף היחידאיים הכלולים באוספים. רבים הדברים שניתן ללמוד רק דרך

מגע ישיר - הן על ידי קוראים והן על ידי מבקרים אקראיים, שהגיעו לספרייה על מנת לצפות בתערוכה או להשתתף בפעילויות תרבותיות וחינוכיות אחרות.

מדוע הספרייה המסוימת הזו?

התרבות היהודית זקוקה - וללא ספק ראויה - לספרייה מרכזית אחת שתשמר, תתעד, תארגן, תפיץ ותעמיק את הידע של מכלול ההקשרים התרבותיים וההיסטוריים שבהם היא התקיימה. חשוב לזכור כי לאורך כל ההיסטוריה הארוכה שלהם היהודים הביעו את עצמם, מעל לכל, באמצעות המילה הכתובה והמדוברת. לספרייה הלאומית של ישראל יש משימה מקיפה ומורכבת יותר מזו של ספריות לאומיות אחרות בשל מאפיין ייחודי זה של העם היהודי. ככלל, ליהודים שהם אזרחים של מדינות זולת ישראל יש תחושת זהות מורכבת, שכן הם חשים שייכות לא רק לארץ מגוריהם אלא גם לקהילה העולמית של העם היהודי. לפיכך, אין בכוחה של שום ספרייה לאומית בפזורה היהודית, נשירה ככל שתהיה, לשרת את צורכיהם של היהודים במלואם. משימה זו מוטלת על הספרייה הלאומית של ישראל. לאור הצמיחה המואצת של ידע ומקורות בדרונו - תהליך שרק יתגבר עם הזמן - האחריות המוטלת על הגנזך הראשי של היהדות בעולם גדולה מאי פעם.

בנוסף לכך, הספרייה היא ספרייה הלאומית של מדינת ישראל, עם חברתה המגוונת והמפולגת זהותה הלאומית הנמצאת עדיין בתהליך של התגבשות. יש לזכור שישראל היא בית ליהודים, מוסלמים, נוצרים, דרזים, בהאים וקבוצות דתיות ואתניות נוספות, שאוכלוסיית המדינה מורכבת מקהילות גדולות של מהגרים מארצות ותרבויות שונות ושהספרייה הלאומית שלה חייבת לשרת את כולם. לפיכך על הספרייה הזו למלא תפקיד תרבותי וחינוכי מיוחד ומכריע - לא רק לאסוף חומרים (אתגר גדול כשלעצמו), אלא גם לעשות שימוש פעיל במשאביה על מנת להגביר את המודעות לייחודיות של כל קבוצה ומגזר ולערך האבסולוטי של ביטויים פלורליסטיים, סובלניים ונאורים של חיים ציבוריים. משמעות הדבר, בין היתר, היא שהספרייה הלאומית צריכה להיות מרכז יצירתי ודינמי של פעילויות ממשיות ומקוונות - סמינרים, תערוכות, קונצרטים, סיורים לבתי ספר, מלגות לחוקרים אורחים ומפעלי מחקר - שנועדו כולם להנחיל ולטפח את הערכים הללו. לאחריות הזו יש גם פן אזורי, רחב יותר. הספרייה הלאומית של ישראל תשאף לכוון יחסי עבודה עם ספריות ומוסדות מורשת נוספים ברחבי המזרח התיכון. אנו מקווים שהספרייה תתרום בדרך זו לתהליכים אזוריים של תקשורת ושיתוף פעולה אינטלקטואלי ואמנותי - ובכך גם להשכנת שלום.

לשם מה בניין חדש?

“הספרייה צריכה, למעשה, להיוולד מחדש. רק אז היא תתפוס את מקומה כקרקע הפורייה לפעילות יצירתית בתחום התרבות וההשכלה של ‘עם הספר’, שבה הקולות המהדהדים מן העבר יוכלו לקום לתחייה ולדבר, בכל עושרם, אל הדורות הבאים.”

(מהמלצות ועדת הבדיקה הבינלאומית בנושא בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, 1998)

“In effect, the library must be reborn. Only then will it achieve its place as a matrix of creative cultural and scholarly activity proper to the People of the Book, where the resonant voices of the past can come alive to speak, in all their richness, to future generations.”

(Recommendations of the Visiting Committee for the Jewish National and University Library, 1998)

המבנה הנוכחי, שהוקם בשנות החמישים של המאה העשרים, כבר כמעט ואינו שמיש, כפי שהראתה בבירור סדרה של בדיקות ודוחות. יתרה מזאת, בניין מיושן זה הותאם בזמנו לתפיסה של ספרייה לאומית שכיום אף עליה, כמו עליו, אבד הכלח: המבנה עצמו, ומיקומו בתוך קמפוס האוניברסיטה העברית, משקפים ניסיון לאצור ולרכז ידע בתוך מסגרת אקסקלוסיבית. בניגוד לכך, המשכן החדש שאנו רואים בעיני רוחנו יהיה פתוח לציבור הרחב, ולמעשה לעולם כולו, הן מבחינת המבנה והן מבחינת המיקום. האתר שנבחר לשם כך, בסמוך לכנסת ישראל ולשדרת המוזיאונים, הוא מקום מעורר השראה והולם לספרייה לאומית. המטרה החשובה של הגברת הנגישות היא מעל לכל אתגר קונספטואלי התובע פתרונות ארכיטקטוניים יצירתיים שיפתחו את הספרייה ואת משאביה לדורות חדשים של משתמשים. למעשה, אף לא אחד מהתפקידים העיקריים של ספרייה במאה העשרים ואחת שמנינו לעיל יוכל להתמלא בהצלחה ללא בניין חדש ועדכני. יש לנו כיום הזדמנות היסטורית נדירה לחזות ולהביא לידי הגשמה את הספרייה הלאומית האופטימלית של העתיד. המשכן החדש יציע סביבות עבודה מצוידות היטב, ידידותיות למשתמש ובעיקר מעוררות השראה לקוראים ולחוקרים. הוא יכלול גם מרחבים אלגנטיים לפעילויות תרבות וחינוך שיאפשרו לספרייה הלאומית לתפוס את מקומה הראוי כמרכז תרבות מוביל.

הספרייה הלאומית החדשה היא פרויקט רב חזון השואף ליצור מוסד מתקדם שיהיה בחזית עולם הידע והיצירה התרבותית המושתתת עליו. בנוסף לתפקידה הטכנולוגי והמחשבתי בחיי התרבות של ישראלים ויהודים ברחבי העולם, הספרייה תרים תרומה ייחודית, ביחד עם בתי אוצר מרכזיים אחרים של ידע, למאמץ האוניברסלי המתמשך לשמר, לטפח ולפתוח לציבור את נכסי המורשת התרבותית העולמית. פעילות תרבותית תוססת ויצירתיות חיוניות לקיומה העתידי של מדינת ישראל, על חברתה המגוונת, ולמארג החיים הפרטיים והציבוריים בה. יש לנו כבר מדינה, בית נבחרים, צבא, כמה אוניברסיטאות ומוזיאונים ראויים, ומרכיבים נוספים של חיים במאה העשרים ואחת. מה שעדיין אין לנו – אך אנו בעיצומו של תהליך יצירתו – הוא ספרייה מודרנית שתהלוך את ההיסטוריה של הארץ ואת עושרה הרוחני והאינטלקטואלי.

הספרייה הלאומית
The National Library of Israel
المكتبة الوطنية الإسرائيلية